

Standpunten - op één pagina

Digitalisering is verweven met economie, veiligheid en het dagelijks leven en vraagt om scherper politiek eigenaarschap, betekenisvol beleid en parlementaire controle. De besturen van de Digitale Expertisenetwerken van D66, VVD, GroenLinks-PvdA en CDA hebben daarom de samenwerking opgezocht om digitale onderwerpen te agenderen en consensus te vinden over beleid dat in de lopende formatie meegenomen moet worden. Verschillende gesprekken en nauw contact hebben de afgelopen weken geleid tot de volgende gedragen one-pager. In de bijlage staat een verdere toelichting.

Kernpunten

- **Mandaat en verantwoordelijkheid in het kabinet:** Digitaal beleid is nu versnipperd (o.a. over BZK, EZ en JenV), wat coherentie belemmert en leidt tot dubbel werk en onnodige kosten. Digitale zaken vragen integraal beleid met duidelijke verantwoordelijkheid op het niveau van een minister.
- **Governance overheid-ICT:** De uitvoering is versnipperd (veel organisaties, standaarden en legacy); er is structureel behoefte aan interoperabiliteit en stevigere centrale regie op architectuur en uitvoering.
- **Digitale autonomie:** Minder afhankelijk worden van Big Tech en niet-Europese landen en in EU-verband bouwen aan een Europese digitale basis die publieke waarden respecteert (open, veilig, duurzaam, democratisch).
- **AI-beleid met waarborgen:** AI kan publieke sectoren ondersteunen, maar alleen met heldere doelen, toetsing op doelbereik en stevige waarborgen rond publieke waarden en rechtsstatelijkheid.
- **Gedeelde werkelijkheid & weerbaarheid:** Democratische weerbaarheid vraagt om aanpak van desinformatie, transparantie rond platform-algoritmes en verankering van mediawijsheid/weerbaarheid, onder meer via onderwijs.
- **Uitvoerbaarheid van digitale componenten van wetgeving:** Wetgeving moet vanaf het begin maakbaar zijn in processen en systemen (norm–proces–systeem), met expliciete aandacht voor digitale uitvoerbaarheid.

Daarbij adviseren wij dringend om:

- Een duidelijke bewindspersoon en structuur aan te wijzen voor digitale zaken met doorzettingsmacht en integrale verantwoordelijkheid.
- Maak interoperabiliteit waar nodig afdwingbaar, organiseer centrale regie en versterk de gezamenlijke kaders/prioritering/financiering voor gedeelde digitale voorzieningen.
- In te zetten op digitale autonomie: centraliseren/standaardiseren overheids-ICT, stimuleer Europese leveranciers en open standaarden/open source. Kritieke infrastructuur, zoals bijvoorbeeld onder NIS2 regelgeving, moet op korte termijn beschermd worden van potentiële buitenlandse inmenging.
- De overheid heeft een nadrukkelijke kaderstellende rol bij de inzet van AI voor een groot publiek of het uitvoeren van publieke taken. We zetten in op ontwikkeling van betekenisvolle verbetering van uitvoering van publieke taken.
- De informatie-ecosysteemaanpak te versterken: eisen aan platforms (o.a. transparantie over algoritmes), versterk maatschappelijke weerbaarheid door mediawijsheid op scholen en betere opsporing/bestrijding van gecoördineerde desinformatie.
- Neem een vaste paragraaf “digitale uitvoerbaarheid” op in de Memorie van Toelichting en werk met multidisciplinaire teams (juridisch–beleid–ICT) en aanpakken zoals Rules as Code.

Bijlage

Inleiding

Digitalisering is overal. Onze economie, relaties, vermaak en veiligheid zijn er nauw mee verweven. Dit vraagt om politieke aandacht, betekenisvol beleid en parlementaire controle.

Om digitale onderwerpen te agenderen, hebben de besturen van de digitale expertisenetwerken van D66, VVD, GroenLinks-PvdA en CDA elkaar een aantal weken geleden opgezocht. We zien dit als het begin van een langer lopende samenwerking op dit dossier, met als doel consensus te vinden over zinvol beleid op digitale thema's.

De lopende formatie was aanleiding om snel met een eerste voorzet te komen. In deze voorzet staan onderwerpen die geagendeerd moeten worden. Waar we over de instrumenten soms van mening kunnen verschillen, delen we de overtuiging dat parlement en regering op onderstaande onderwerpen al in deze termijn stevig beleid moeten neerzetten. Uiteraard zijn er verschillen tussen onze partijen en uitgangspunten. Onderstaande is dan ook een verzameling aan aanbevelingen waar we het over eens zijn, zonder ook maar iets uit te ruilen. Afhankelijk van wie je vraagt op welk onderwerp, zullen de partijen individueel op punten nog verder willen gaan.

Mandaat en verantwoordelijkheid vanuit het kabinet

Gezien het grote belang van digitalisering voor onze samenleving, moet dit onderwerp een stevige plek krijgen in de regering.

Op dit moment is digitaal beleid versnipperd over verschillende ministeries, waaronder BZK, EZ en JenV. Daardoor is het lastig om tot samenhangend digitaliseringsbeleid te komen. Versnippering leidt tot onnodige uitgaven en dubbel werk. Daarnaast zijn er problemen in de aansturing van IT, vooral bij vernieuwing en innovatie. Digitale zaken vragen om integraal beleid en een minister die verantwoordelijk is voor die integraliteit.

We zetten in op duidelijke kaders rondom interoperabiliteit en maken deze waar noodzakelijk ook afdwingbaar.

Publieke waarden worden politiek bepaald. Interventie en kaderstelling door de overheid zijn nodig om deze waarden te borgen. Dat vraagt om een mix van harde inkoopvoorwaarden en andere kaders, overheidsdeelnemingen en soms ook het zelf (laten) bouwen en exploiteren van voorzieningen. Dit kan ook betekenen: doorzettingsmacht inzetten richting andere ministeries. Juist in sectoren als zorg en onderwijs moet blijken of doelen (zoals goede IT-governance en uitvoerbare IT-componenten van beleid, waaronder digitale zelfbeschikking) meer zijn dan een holle frase.

Het is belangrijk dat de bewindspersoon verstand heeft van zowel digitalisering als bestuurlijke verhoudingen; anders is het moeilijk om betekenisvolle verandering te realiseren.

Digitale autonomie

Nederland moet sterk inzetten op digitale autonomie, om te voorkomen dat niet-Europese overheden en actoren toegang krijgen tot data van Nederlandse burgers en om te voorkomen dat zij vitale processen kunnen verstoren. We zien de noodzaak om minder afhankelijk te worden van Big Tech en landen buiten Europa. Daarbij adviseren we systemen te ondersteunen die onze waarden respecteren: open, duurzaam, veilig en democratisch. Zo herwinnen Nederland en de Europese Unie regie over hun digitale toekomst.

- **Strategische autonomie:** We adviseren om de overheids-ICT op korte termijn te centraliseren en te standaardiseren, een Rijkscloud op te richten en (met garanties tegen overname) over te stappen op Europese leveranciers. Breid NIS2-regelgeving uit met de eis om op korte termijn digitale autonomie maximaal te vergroten. Ondersteun daarnaast EuroStack als EU-initiatief voor een eigen Europees digitaal ecosysteem, met prioriteit voor sectoren van strategisch belang. Investeer flink in (data-)infrastructuur en energieopwekking, sleuteltechnologieën (zoals de halfgeleiderindustrie), cybersecurity, Europese voorraden van cruciale grondstoffen en strategische industriële partnerschappen. Dit vermindert geopolitieke afhankelijkheid, levert op termijn kostenvoordelen op en maakt minder kwetsbaar voor cyberaanvallen.

- **Met waarden:** We willen dat de Europese Unie digitaal autonoom wordt, met behoud van Europese waarden: open, duurzaam, veilig en democratisch. We kiezen bij voorkeur voor open source en open standaarden, en voor EU-technologie. We streven naar een pluriforme markt en minimaliseren strategische afhankelijkheid van één leverancier of aanbieder. We stimuleren energiezuinige en milieu-ontlastende oplossingen en houden oog voor maatschappelijke gevolgen van technologie. Zo blijft technologie de samenleving als geheel dienen.
- **Europees ondernemerschap:** We willen Europese tech-start-ups en scale-ups in de Europese Unie ondersteunen, onder meer door regeldruk te verminderen en randvoorwaarden te verbeteren. Waar mogelijk treedt de overheid op als eerste klant (launching customer). Dit helpt EU-techbedrijven om wereldwijd beter te concurreren, versterkt digitale autonomie en verkleint de kans dat buitenlandse overheden toegang krijgen tot data van EU-burgers.

AI-beleid met waarborgen

We willen investeren in intelligente systemen, bijvoorbeeld ter ondersteuning van de gezondheidszorg of mensen met een beperking. Bij het organiseren van zulke maatschappelijke voorzieningen heeft de overheid een nadrukkelijke kaderstellende rol, terwijl in de uitvoering vaak marktpartijen betrokken zijn. De overheid steunt Nederlandse en Europese bedrijven die innovatie combineren met publieke waarden en treedt waar mogelijk op als launching customer.

De inzet van AI voor een groot publiek of het uitvoeren van publieke taken kan echter alleen als dit samengaat met voldoende waarborgen voor publieke waarden. Dat betekent dat het doel vooraf helder gespecificeerd is en dat gemeten wordt of dat doel ook daadwerkelijk wordt bereikt. Pilots en experimenten mogen geen sluiproute zijn om de weging van voor- en nadelen over te slaan.

Generatieve AI voor het creëren van tekst, afbeeldingen, video, muziek of andere media moet voldoen aan spelregels voor vertrouwelijkheid, transparantie, kwaliteit en eerlijk gebruik van trainingsmateriaal. Dit willen we in Europees verband vastleggen. Grote taalmodellen (LLM's) van buiten de EU moeten aantonen dat zij deze spelregels respecteren; zo niet, dan worden ze van de Europese markt geweerd.

Gedeelde werkelijkheid en weerbaarheid

Een gezonde democratie vereist een betrouwbare informatievoorziening en een samenleving die weerbaar is tegen manipulatie. Nederland zet zich in om proactief — bij voorkeur in Europees verband — wet- en regelgeving te maken om vergaande polarisering en statelijke desinformatiecampagnes tegen te gaan. Bots moeten worden geweerd van online platforms. Het NICAM krijgt een mandaat om een kijkwijzer voor socialmediacontent te ontwikkelen. Grote platforms moeten transparantie geven over hun algoritmes; verslavende en schadelijke algoritmes worden verboden voor kinderen. In het onderwijs moet maatschappelijke weerbaarheid tegen nepnieuws structureel worden verankerd.

Om de maatschappij weerbaarder te maken tegen desinformatiecampagnes moeten inlichtingendiensten de middelen krijgen om gecoördineerde desinformatiecampagnes sneller en effectiever op te sporen en te bestrijden. Ook is wetgeving nodig rond de inzet van bots.

Uitvoerbaarheid van digitale componenten van wetgeving

Digitalisering is geen bijzaak meer, maar een randvoorwaarde voor een rechtsstaat die betrouwbaar, efficiënt en toekomstbestendig is. Te vaak wordt digitalisering pas laat in het wetgevingsproces betrokken, waardoor juridisch correcte wetten technisch lastig uitvoerbaar zijn, uitvoeringsorganisaties overbelast raken en gemeenschapsgeld onnodig wordt besteed. Het uitgangspunt is daarom: bij nieuwe wetgeving moet rekening worden gehouden met drie onlosmakelijke onderdelen — norm, proces en systeem — en deze moeten vanaf het eerste ontwerp hand in hand gaan. Zo ontstaat wetgeving die werkbaar en transparant is, met digitale systemen die autonoom, veilig en controleerbaar blijven.

Om dit te realiseren stellen we een vast onderdeel voor bij elk wetsvoorstel: een uitvoeringsparagraaf 'digitale uitvoerbaarheid' in de Memorie van Toelichting, die borgt dat wetgeving digitaal uitvoerbaar is. Digitale uitvoerbaarheid betekent dat wetten vertaalbaar zijn naar digitale systemen. Dit vraagt er onder meer om dat interpretaties die voor computersystemen noodzakelijk zijn, expliciet worden gemaakt. Hiervoor is het noodzakelijk dat multidisciplinaire teams van juristen, beleidsmakers en ICT-specialisten vanaf het begin betrokken zijn bij een wetsvoorstel. Zo maken we van digitalisering een fundament van goed bestuur.

Verantwoording

Dit document is geschreven en onderschreven door de volgende vertegenwoordigers van de afzonderlijke expertisegroepen:

Namens het bestuur van D66 themanetwerk Digitaal66,
Bart Nieuwenhuis
Robin Goudappel
Marije de Vries

Namens het bestuur van VVD Thematisch Netwerk Economische Zaken en Innovatie,
Iwein Borm
Steven Schouten

Namens het bestuur van GroenLinks-PvdA Netwerk Digitale Samenleving,
Wouter Teepe
Michiel van Dam

Namens de CDA Digitale Zaken expertgroep,
Michiel Dijkman
Daniel van Koert
Stijn van Hilten
Josha van der Heide